
V KNJIŽNICO ZA ZABAVO: VISOKOŠOLSKA KNJIŽNICA KOT DRUŽABNI PROSTOR

VISITING LIBRARY FOR FUN: ACADEMIC LIBRARY AS SOCIAL PLACE

Miro Pušnik

Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani
e-pošta: miro.pusnik@ctk.uni-lj.si

UDK 027.7:022

IZVLEČEK

Prispevek analizira nove vidike delovanja visokošolskih knjižnic v spremenjenih tehnoloških in družbenih razmerah. Opisane so možnosti vključevanja t. i. družabnih funkcionalnih modelov v organizacijo visokošolskih knjižnic.

Ključne besede: visokošolske knjižnice, knjižnične zgradbe, družabni funkcionalni modeli, čitalnice, učenje

UDC 027.7:022

ABSTRACT

The paper analyzes new aspects of the academic libraries' operation in changed technological and social circumstances. Possibilities of integration of the so-called social functional models into the organization of academic libraries are described.

Key words: academic libraries, library buildings, social functional models, reading rooms, learning

1 UVOD

V zadnjih nekaj letih se pojavljajo številna vprašanja o spremenjeni vlogi visokošolskih knjižnic. Tako npr. Freeman (2005) ugotavlja, da so visokošolske knjižnice kljub dejstvu, da imajo raziskovalci in študentje dostop do elektronskih informacijskih virov od koder koli v kampusu, osrednje institucije, ki z uporabo novih informacijskih tehnologij v kombinaciji s tradicionalnimi viri znanja močno podpirajo sodobne vzorce učenja, poučevanja in raziskovanja.

Vendar pa so visokošolske knjižnice bile (in so še) ob tranziciji zagotavljanja virov in storitev v sodobno elektronsko okolje ter ob upadu uporabe tiskanih virov in ostalih klasičnih storitev pred hudo dilemo, in sicer na kakšen način v svoje delovanje implementirati nov model visokošolske knjižnice. Poiskati je treba model, ki bo presešel dosedanji tradicionalni model osredotočenosti knjižnic na zbirke gradiva in na sisteme za dostop do informacij ter se bolj osredotočiti na druge, predvsem socialne vidike, ki bi jih lahko s svojim delovanjem v izbranem okolju pokrili.

Odgovori visokošolskih knjižnic na tovrstne izzive so bili različni, od polne apatije brez kakršnih koli sprememb, pa vse do agresivnih posegov v tradicionalne modele z uvajanjem storitev kot so kavarne, prostori za sprostitev, galerije, muzeji, gledališča ipd. v delovanje knjižnic, z vzpostavljanjem neformalnih mrež uporabnikov v elektronskem in fizičnem okolju ter z zagotavljanjem ustreznih pogojev za učenje (sobe za skupinsko učenje, brezžični dostop do omrežja internet ipd.). Skupna podmena omenjenih aktivnosti je bila v ideji, da visokošolske knjižnice nikoli niso bile zgolj skladišča tiskanega gradiva. Tudi v tradicionalnih modelih organizacije visokošolskih knjižnic uporabniki v knjižnico niso zahajali le zaradi dostopa do gradiva, ki so ga knjižnice ponujale, temveč so visokošolske knjižnice s svojimi viri in storitvami zagotavljale pogoje za sintezo novega znanja v prostorih knjižnice. Poleg številnih dodatnih, za druge tipe knjižnic manj značilnih servisov, kot so bili informacijsko svetovanje t. i. informacijskih specialistov, močna vpetost visokošolskih knjižnic v študijske programe informacijskega opismenjevanja, izdelava bibliografij raziskovalcev ipd., ob tem ne smemo pozabiti na prostor za učenje, ki je pri tem igral/igra poglavito vlogo. Vendar pa je bila v okviru tradicionalnega modela dejavnost visokošolskih knjižnic organizirana bolj ali manj enosmerno in ni intenzivneje vključevala socialnih komponent. Gayton (2008) opisuje tradicionalni model visokošolskih knjižnic oziroma model t. i. »communal library«, kjer uporabniki v čitalnicah bolj ali manj individualno študirajo, ter model t. i. »social library« oziroma model, ki daje več poudarka socialnim oziroma družabnim vidikom. Ta, recimo mu »družabni funkcionalni model« organizacije delovanja visokošolskih knjižnic, upošteva močno izražene potrebe uporabnikov, ki izhajajo iz spremenjenih kognitivnih stilov uporabniških skupin, le-ti so posledica različnih dejavnikov. Najbolj pomemben tovrstni dejavnik je močno spremenjen način poučevanja v okviru sodobnih študijskih programov. Sodobni študijski programi vključujejo npr. veliko projektne dela, seminarjev, esejev in drugih oblik študija, ki študentom omogočajo razvoj znanj na področju skupinskega dela, projektnega vodenja in medsebojnega komuniciranja (Bryant, Matthews in Walton, 2009). Z uva-

janjem družabnih funkcionalnih modelov v visokošolske knjižnice knjižnica zagotavlja pogoje, ki podpirajo medsebojno komunikacijo in sodelovanje pri študiju v skladu z zahtevami prej omenjenih sodobnih študijskih programov (Gayton, 2008).

V zvezi s temi vprašanji je še posebej pomembno omeniti, da nekatere raziskave ugotavljajo presenetljivo dejstvo, da mlajše uporabniške skupine raje uporabljajo tradicionalne modele organizacije visokošolskih knjižnic kot njihovi starejši vrstniki. Razlog za to je verjetno v tem, da prihajajo iz okolja, prežetega s hrupom ter z nenehnimi motečimi signali. Po drugi strani pa v tihih čitalnicah vendarle niso v celoti izolirani od kolegov in imajo občutek, da pripadajo tej učeči se skupini (Antell in Engel, 2006). Gayton (2008) razmišlja, da so tihe čitalnice v knjižnicah pravzaprav še edina mesta, kjer se da v miru in tišini koncentrirati in študirati ob tem, da ostali uporabniki delujejo motivacijsko spodbudno.

Nekatere značilnosti družabnega funkcionalnega modela organizacije visokošolskih knjižnic ogrožajo nekatere najbolj cenjene vrednote tradicionalno zasnovanih modelov, kot so pogoji za resen, individualen in kontemplativen študij v popolni tišini. To po drugi strani ne pomeni, da za tovrstne aktivnosti v visokošolski knjižnici ni prostora. Ob načrtovanju aktivnosti za remodeliranje vloge sodobne visokošolske knjižnice, še posebej pa ob načrtovanju možnih novih prostorov za knjižnice, je potreben premislek o tem, na kakšen način uvajati nove funkcionalne modele, ne da bi s tem prišli v konflikt s potrebami uporabnikov, ki si želijo bolj tradicionalno organizirano dejavnost.

Namen prispevka je, da na primeru Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (v nadaljevanju CTK) razmislimo o možnem remodeliranju vloge visokošolskih knjižnic z uvajanjem prej omenjenih funkcionalnih družabnih okolij v obstoječe prostorske vire knjižnice. V prispevku bomo evidentirali že izvedene aktivnosti na tem področju ter možne aktivnosti v bodoče.

2 PREGLED LITERATURE

V visokošolskih in splošnih knjižnicah je ob porastu uporabe virov in storitev na daljavo v tem trenutku ključna dilema, kakšna naj sploh bo vloga sodobnih knjižnic ter še posebno, kakšna naj bo v teh novih okoliščinah vloga fizičnega prostora pri izvajanju storitev. V tem pogledu se mnenja raziskovalcev na tem področju močno razlikujejo.

Carlson (2001) ugotavlja, da zahteve po spremembah v visokošolskem knjižničarstvu izhajajo iz treh pomembnih med seboj povezanih dejavnikov: močnega povečanja uporabe elektronskih informacijskih virov na daljavo, upada izposoje tiskanega gradiva ter upada fizičnih obiskov v visokošolskih knjižnicah. Poroča o upadu obiska na nekaterih ameriških univerzah za več kot 30 %.

Po Shulerju (2004) so obeti za tradicionalno organizirane visokošolske knjižnice slabi. Uporaba virov in storitev visokošolskih knjižnic v prostorih knjižnic pomeni bolj nostalgичno ohranjanje starih uporabniških navad kot pa učinkovito uporabo virov in storitev knjižnice.

Večina raziskovalcev na tem področju verjame v pomembno vlogo prostorov pri zagotavljanju virov in storitev visokošolskih knjižnic tudi v prihodnosti, vendarle pa se bodo morale knjižnice prilagoditi drugačnim potrebam s tem, da bodo podprle izobraževalne in družabne funkcije s poudarkom na skupinskem delu in aktivnem povezovanju storitev elektronskih in tiskanih informacijskih virov (Antell in Engel, 2006).

Stereotipno dojemanje visokošolskih knjižnic kot skladišč informacijskih virov se mora spremeniti v dojemanje visokošolskih knjižnic kot aktivnih deležnikov izobraževalnega procesa (Weise, 2004).

Spremenjena vloga knjižnic je v kontekstu sprememb v metodah poučevanja v visokošolskih študijskih programih kot tudi v močni povezavi z vplivom tehnoloških sprememb na družabne aktivnosti in kognitivne stile študentov, še posebej dodiplomskih (Bryant, Matthews in Walton, 2009).

Sodobni modeli poučevanja močno temeljijo na interakciji med študenti in profesorji kot tudi na skupinskem delu. Fakultete klasičnim metodam preverjanja znanja v obliki izpitov in seminarjev dodajajo številne oblike projektnega skupinskega dela. Ti trendi in ideje imajo močan vpliv na organizacijo dela kot tudi na načrtovanje prostorov visokošolskih knjižnic (Seaman, 2006).

Bennett (2005) opiše razliko med tradicionalnim tipom organizacije visokošolske knjižnice, ki močno vključuje hierarhične odnose med viri, storitvami in uporabniki, ter sodobnim tipom organizacije visokošolske knjižnice, za katerega je značilna manjša togost. Tak tip organizacije knjižnice se uspešno prilagaja podmeni, da je pridobivanje znanja oziroma učenje skupinski

projekt. Visokošolske knjižnice prihodnosti morajo odražati domačnost in udobnost (Bennett, 2005).

Freeman (2005) izpostavlja mnoga pomembna dejstva na področju uporabe prostora v knjižnicah. Knjižnični prostori so za študente logična razširitev predavalnice. To je mesto, kjer s kolegi nadaljujejo učni proces na različne načine, tako individualno kot tudi v skupinski debati. Da bi temu zadostili, mora knjižnica poskrbeti za ustrezne prostore. Pomembno je, da so take čitalnice tudi tehnično ustrezno podprte in ustrezajo vsem zahtevam sodobnega poučevanja in študija. Na tak način lahko rečemo, da so nekakšni »laboratoriji za učenje«. Nikakor pa ob tem ne smemo pozabiti na »posvečene« tihe čitalnice za individualno, kontemplativno učenje.

Ne glede na način uporabe storitev visokošolskih knjižnic je zelo pomemben psihološki moment pripadnosti izbrani akademski skupnosti. Knjižnica ima torej poleg primarne funkcije zagotavljanja sistematičnega dostopa do informacijskih virov tudi pomembno socialno funkcijo. Občutek pripadnosti akademski skupnosti v okolju knjižnice je motivacijski faktor. Zato je pomembno, da ima knjižnica posebno mesto v kampusu. Nobena druga zgradba ne more ne na simbolni ravni kot tudi ne na fizični ravni predstavljati akademsko srce institucije na boljši način, kot to lahko predstavlja knjižnica (Freeman, 2005).

Demas (2005) si je postavil na videz enostavno vprašanje: zakaj uporabniki visokošolskih knjižnic sploh hodijo v knjižnice? Odgovore je enostavno kategoriziral v dve kategoriji, in sicer zaradi uporabe virov in storitev knjižnice ter zaradi drugih razlogov. Pri uporabi virov in storitev knjižnice je pričakovano naštel branje in sprostitve ter tudi dremež v varnem, tihem in udobnem okolju, individualni študij, skupinski študij, uporabo elektronskih storitev knjižnice, pisanje seminarjev, esejev in drugih del, listanje revij in časopisov ipd. Med drugimi razlogi je naštel v prvi vrsti uporabo storitev, ki niso tipično knjižnične, pa vendarle delujejo v okviru knjižnice (karierni centri, mednarodno sodelovanje, tutorstvo ipd.). Omenil je tudi vzdrževanje družabnih stikov, sodelovanje pri kulturnih prireditvah, prehranjevanje, pitje ipd. Med drugim je kot razlog za obisk knjižnice omenil tudi zabavo oziroma z njo povezane aktivnosti. Omenja tradicionalno plesno zabavo za bruce, ki se odvija v prostorih knjižnice Amherst College. V knjižnici St. Olaf College vsako leto gostijo improviziran mini-golf turnir. Mt. Holyoke's Library prireja gledališke predstave gledališke skupine študentov. V Carleton College's Gould Library so z darili popotnikov ustvarili knjižnico namiznih

iger, s katerimi se lahko študenti poigrajo v času odmora in počitka med študijem (Demas, 2005).

Mlajši uporabniki storitve v fizičnih prostorih visokošolske knjižnice pre-senetljivo bolj cenijo kot njihovi starejši kolegi. V knjižnicah so bolj pogosti obiskovalci in tam porabijo več časa. Načrtovalci knjižnic jim morajo zato nameniti več prostora, tudi za ceno manj literature v prostem pristopu. Očitno, da mlajši študenti čitalnice dojemajo kot mesto za »pobeg« pred hrupom, kjer se lahko osredotočijo na študij (Antell in Engel, 2006).

Načrtovalci knjižnic morajo zato poiskati nove vzorce za umestitev družabnih funkcionalnih modelov v prostore knjižnice na način, da bodo hkrati ohranili tradicionalni duh knjižnice. Knjižničarji so več kot 500 let znali zagotavljati ustrezno okolje za svoje uporabnike. V porajajoči se informacijski družbi lahko to znanje ustrezno uporabijo tudi danes ter v kompleksnih razmerah zagotovijo najboljše možne razmere za uporabnike (Eigenbrodt, 2008).

Zanimivo je poročilo Edge Hill University Learning Centre o implementaciji posebnega prostora za skupinsko učenje in manj formalno druženje. V tem prostoru je zelo ohlapen režim glede prehrane in pitja. Študenti so novo funkcionalnost sprejeli z navdušenjem. Še posebej zadovoljni so bili z možnostjo uživanja hrane in pijač ob učenju ter z možnostjo sprostitev in druženja s kolegi in prijatelji (Jamieson, 2006).

3 MOŽNI DRUŽABNI FUNKCIONALNI MODELI V VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNICAH

Družabne funkcionalne modele lahko v visokošolske knjižnice uvajamo na različne načine ter z različnimi metodami. Gayton (2008), Beagle (1999) ter Brewer, Hook, Simmons-Welburn in Williams (2004) omenjajo dva temeljna načina. Prvi način je uvajanje funkcionalnih sprememb v izvajanje obstoječih, tradicionalno organiziranih storitev knjižnice, ki bodo omogočile zadovoljevanje širšega spektra uporabniških potreb v skladu z zgoraj opisanimi tehnološkimi in družbenimi spremembami. Drugi način pa obsega intenzivnejšo organizacijo manj tradicionalnih in formalnih programskih oblik v prostorih knjižnice. V obeh načinih je skupni imenovalec sprememba namembnosti prostora, ki ga ima na voljo knjižnica. Problem, ki je pri tem najbolj pogost je, da ima večina knjižnic prostorsko stisko in pomeni uvajanje novih funkcionalnih modelov v obstoječi prostor krčenje ali celo ukinjanje

obstojećih. Brewer idr. (2004) poudarjajo, da prostori za skupinski študij ne smejo biti nadomestilo prostora za kontemplativno učenje.

Pri spremembah namembnosti prostora za študij najbolj pogosto govorimo o delu knjižnice, ki je namenjena uporabi storitev interneta in ostalih elektronskih virov informacij ter o spremembah dela tihih čitalnic v čitalnice za skupinsko učenje.

Visokošolske in splošne knjižnice so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja osnovale t. i. računalniške učilnice oziroma računalniške koticke. V tem času uporaba osebnih računalnikov in storitev interneta še ni bila splošno razširjena in knjižnice so uspešno prevzele to vlogo in jo ohranile do danes. V sedanjem času prenosnih računalnikov ter s splošno razširjenega širokopasovnega brezžičnega dostopa do omrežja interneta pa je glede računalniških učilnic potreben temeljit premislek. Po eni strani lahko statične osebne računalnike postopoma umikamo in pridobimo nova študijska mesta, po drugi strani pa lahko z ustreznimi spremembami organizacije računalniških učilnic pridobimo kakovostne študijske prostore za poučevanje, skupinsko učenje in uporabo informacijskih virov ter storitev knjižnice. Govorimo o t. i. info commons, kot jih je poimenoval Beagle (1999) oziroma o nekakšnih informacijskih središčih. Vloga informacijskih središč naj bi bila v zagotavljanju najširše palete možnosti, ki jih nudijo delovni prostori za študij tako za individualne uporabnike kot za skupinski študij.

Pri načrtovanju sprememb v prostorih za študij in pri uporabi računalnikov lahko s poceni, a inovativnimi rešitvami močno izboljšamo pogoje za delo uporabnikov. Ena izmed takih rešitev so mobilna študijska mesta, ko imamo na voljo mize na kolesčkih. V nekaterih knjižnicah pa so namestili stole, ki jih uporabniki lahko enostavno spremenijo v študijske mizice in si na tak način poiščejo ustrezen prostor za študij. Zasebnost in boljše pogoje za skupinski študij omogoča tudi uporaba španskih sten. Enostavna in poceni rešitev omogoča, da si uporabniki lahko ustrezno organizirajo študijsko okolje.

Veliko knjižnic je poleg klasičnih spletnih mest osnovalo tudi svoje profile v aplikacijah spleta 2.0. Tovrstna spletna mesta večinoma služijo za obveščanje uporabnikov, omogočajo pa tudi interaktiven stik z uporabniki, kar je seveda velikega pomena. Profile knjižnic najpogosteje najdemo v družabnih omrežjih Facebook in Twitter, se pa pojavljajo tudi v drugih tovrstnih okoljih. Možna pa je tudi integracija informacijskih storitev knjižnic s spletnimi aplikacijami družabnih omrežij v elektronskem okolju. Številni ponudniki

specializiranih informacijskih portalov v svoje vmesnike vgrajujejo funkcionalne povezave z aplikacijami v spletu 2.0 oziroma s t. i. družabnimi omrežji. Drug način je organizacija manj formalnih in tradicionalnih programskih oblik kot so kavarne, prostori za druženje, dogodki (ne nujno povezane le z dejavnostjo knjižnice).

Slika 1: Mobilno študijsko mesto v univerzitetni knjižnici TU München
(Foto: Miro Pušnik)

Slika 2: Španske stene v univerzitetni knjižnici Regensburg
(Foto: Miro Pušnik)

Slika 3: Univerzitetna knjižnica Trondheim – zofa, namenjena počitku
(Foto: Uroš Kunaver)

Paleta manj tradicionalnih in formalnih programskih oblik, ki jih lahko umestimo v prostore knjižnice, je široka, od kavarn, umetnostnih galerij, družabnih dogodkov, ki niso nujno povezani s programi knjižnice ipd. Demas (2005) jih imenuje neknjižnične storitve oziroma nonlibrary services. Pomen izvajanja tovrstnih programskih oblik je kakovostna krepitev pogojev za resno akademsko delo.

V kolikšni meri tovrstne neknjižnične storitve prispevajo k večji kakovosti izvajanja storitev knjižnic nasploh? Ali so združljive z resnim akademskim delom? Ali v knjižnice celo privabijo širši krog uporabnikov? Shill in Tonner (2003) sta na primeru 354 visokošolskih knjižnic v ZDA in Kanadi, ki so bile v obdobju od leta 1995 do 2002. zgrajene ali pa so prenovile svoje prostore, ugotovila veliko povečanje obiska v novih oziroma prenovljenih knjižnicah (za 37,4 %). Hkrati ugotavljata, da kljub povečanju obiska knjižnice niso beležile povečanja uporabe virov in storitev. Ugotovila sta, da so mnoge od knjižnic vpeljale različne nove, tudi manj tradicionalne programske oblike oziroma neknjižnične storitve. V novih oziroma prenovljenih knjižnicah so poleg rabe prostora za klasične namene (čitalnice, postavitve gradiva v prostem pristopu ipd.) svoje prostore namenili še za:

- konferenčne dvorane (v 41 % knjižnic),
- računalniške sobe (v 34 % knjižnic),

- multimedijske centre (v 26 % knjižnic),
- kavarne (v 25 % knjižnic),
- tehnološko podprte učilnice (v 16 % knjižnic),
- umetnostne galerije (v 15 % knjižnic),
- prostore za predstavitve (v 10 % knjižnic),
- raziskovalne inštitute (v 4 % knjižnic) ter
- knjigarne (v 3 % knjižnic).

Ugotovimo lahko, da imajo najpogosteje zgoraj navedene namembnosti prostorov majhno ali nikakršno zvezo s tradicionalnimi programi visokošolskih knjižnic. Kavarne, galerije, konferenčne dvorane, učilnice ipd. lahko najdemo kjerkoli v okolju kampusov oziroma fakultet in drugih prostorov univerz. Ob tem pa avtorja opozarjata na zmanjševanje števila klasičnih študijskih mest v prenovljenih knjižnicah na račun drugačne rabe prostora (Shill in Tonner, 2003)

Pri uvajanju družabnih funkcionalnih modelov v organizacijo delovanja visokošolskih knjižnic je potreben temeljit premislek pri spremembah pravil za uporabo čitalnic. V nekaterih primerih nastajajo konflikti različnih interesov. Tipičen primer je vnos hrane in pijače v čitalnice, ko v knjižnicah pogosto naletimo na zelo toga, uporabnikom neprijazna pravila. Knjižnica mora poiskati kompromise, in sicer kako po eni strani zaščititi »višji interes« (zaščita gradiva pred poškodbami) po drugi strani pa omogočiti študentom, da jim zaradi požirka vode ni treba prekiniti koncentracije (Bennett, 2005).

Pomemben je tudi delovni čas visokošolskih knjižnic. Idealna odprtost knjižnic bi bila 24/7, vendar je to zaradi različnih okoliščin težko izvedljivo. Ob tem je treba pri načrtovanju biti previden tudi zaradi različnih interesov uporabnikov. Zanimiva je raziskava Ambrožičeve in Vovkove (2011), v kateri ugotavljata, da bi preko 60 % študentov na Univerzi v Ljubljani (v nadaljevanju UL) redno ali občasno uporabljalo prostore knjižnic UL do polnoči, od polnoči do jutra pa le 35 %. Razlogi za to so različni, zagotovo pa je odpiralni čas 24/7 veliko lažje organizirati v okolju kampusov kot pa je to v primeru UL, kjer so fakultete in s tem knjižnice močno dislocirane. V podaljšanem delovnem času zaposlene v visokošolskih knjižnicah pogosto nadomeščajo študentje. Po izkušnjah knjižnice Technische Universität München in knjižnice univerze v Regensburgu se tak način pokrivanja daljšega odpiralnega časa obnese z različnih vidikov: je najcenejši, študenti pridobijo

nova praktična znanja, knjižnica na tak način dobi drugačen pomen pri uporabnikih. Če vključevanje študentov v upravljanje z laboratoriji, kabineti, računalniškimi omrežji ipd. deluje kot močan motivacijski faktor za študij, to drži tudi v primeru vključevanja študentov v delo knjižnic.

Pri načrtovanju novih knjižnic je potrebno obravnavati še en pomemben vidik, tj. zelene površine v okolici knjižnice. Oddih, sprostitve ter družabne aktivnosti uporabnikov knjižnic se pogosto odvijajo izven zgradbe knjižnice. Prav tako lahko knjižnice tudi svoje prireditve prestavijo izven zidov svoje zgradbe.

Slika 4: Zelenje pred v univerzitetno knjižnico Regensburgu
(Foto: Miro Pušnik)

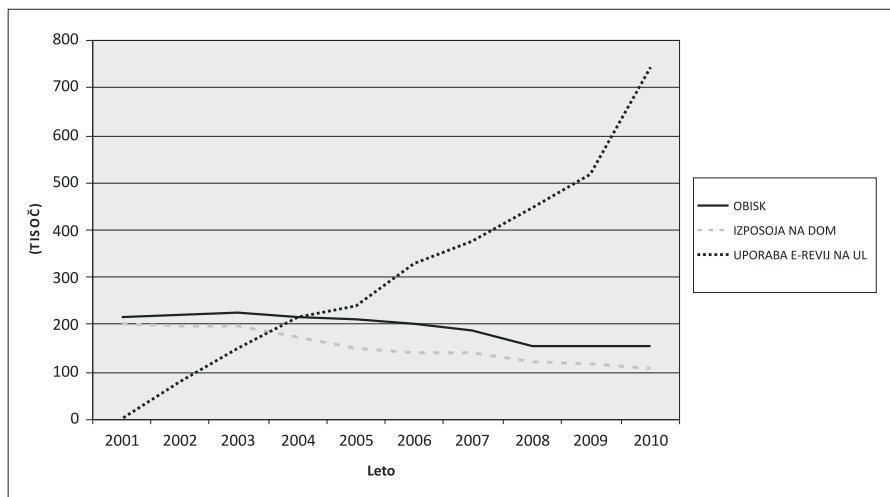

Slika 5: Vikki Campus Library – zimski vrt kot družabno središče (Vir: http://147.88.230.242/liber-lag/PP_LAG_10/Thursday/Liber_viikki_final-100415_bearb_un.pdf)

Primer umeščanja zelenih površin in okrasnega zelenja v knjižnice je Vikki Campus Library (Slika 5) univerze v Helsinkih. V okviru knjižnice so organizirali zimske vrtove v egiptovskem, rimskem in japonskem slogu. To okolje je postalo priljubljena točka za srečanja (meeting point) in družabno središče kampusa (Mosio, 2010).

4 ZNAČILNOSTI UPORABE VIROV IN STORITEV CTK V ZADNJIH 20 LETIH

Na Grafikonu 1 lahko vidimo, da je obisk knjižnice v zadnjih desetih letih upadel za približno 50 % in se je izposoja tiskanega gradiva prepolovila, da pa je v močnem porastu uporaba elektronskih informacijskih virov. Lahko zaključimo, da je gibanje vrednosti treh pomembnih kazalnikov za CTK v skladu s pričakovanji in s podobnimi trendi v drugih visokošolskih knjižnicah.

Grafikon 1: Uporaba virov in storitev CTK v zadnjih 10 letih
(Vir: Poročila CTK, 2001–2010)

Pričakovanja so, da se bo število obiskov CTK obdržalo na okoli 150.000 na letni ravni, da se bo izposoja tiskanega gradiva še nekoliko zmanjševala, da pa bo uporaba elektronskih informacijskih virov še naraščala. Glede na to, da je obisk v zadnjih treh letih zelo stabilen, da pa izposoja tiskanega gradiva še vedno upada, sklepamo, da je uporaba prostorov CTK za učenje in druženje pomembna storitev knjižnice.

5 PROSTORI CTK

Knjižnica domuje od leta 1994 v najetih prostorih na Trgu republike 3 v stolpnici TR3, kamor se je preselila, ko je Republika Slovenija prodala njeno nekdanjo vilo na Tomšičevi 7. Prvo pogodbo o najemu je sklenil Servis skupnih služb Vlade RS. Površina prostorov v TR 3 znaša neto 2528,54 m², od tega 630,58 m² skladišč, okrog 1100 m² prostega pristopa s čitalnicami, okrog 700 m² pisarn in dodatno še 92 m² Nemške knjižnice. Lokacija knjižnice je sorazmerno dobra, saj velik delež obiskovalcev prihaja s fakultet vzdolž Aškerčeve ceste. Prostori so sicer primerni, le površina čitalnic in računalniških učilnic je premajhna, poglobitni problem pa je premajhno število študijskih mest. Trenutno je za uporabnike na voljo 180 čitalniških mest, od tega 24 v tihi čitalnici, 8 v študijskih sobah ter 148 v čitalnicah v prostem pristopu. Poleg nekoliko večjega obsega skladišč ocenjujemo, da bi

knjižnica potrebovala približno enkrat več čitalniških mest, da bi v celoti zadostili potrebam svojih uporabnikov.

Knjižnica je sorazmeroma dobro opremljena s knjižničnim pohištvom, pa tudi z računalniško, komunikacijsko in reprografske opremo. V knjižnici je 43 računalnikov, ki so na voljo uporabnikom za uporabo informacijskih virov in ostalih storitev, uporabniki z Univerze v Ljubljani lahko v čitalnicah CTK do interneta dostopajo tudi z uporabo brezžičnega omrežja Eduroam. Knjižnica je ob delavnikih odprta od 7:30 do 21:30, v soboto od 8:00 do 13:00, med počitnicami v juliju in avgustu pa ob delavnikih od 7:30 do 15:00, v soboto pa od 8:00 do 13:00. Odprtost knjižnice je s 14 urami dnevno ob delavnikih in s 75 urami na teden med najdaljšimi v Sloveniji.

6 STANJE IN NAČRTI CTK NA TEM PODROČJU

CTK je v preteklih letih naredil nekatere pomembne korake v smeri zagotavljanja kakovostnih pogojev za študij za študente Univerze v Ljubljani. Vendar pa korenitih sprememb v najetih prostorih, ki niso bili namensko načrtovani za knjižnično dejavnost, ni mogoče izvajati. Odpiralni čas je knjižnica od leta 1994 naprej postopoma podaljševala. Danes je odprta do 21.30, na podlagi želja uporabnikov pa načrtujemo redno obratovanje do 24.00 ure, v naslednjih letih pa morebitno podaljšanje odpiralnega časa ob sobotah in odprtje knjižnice ob nedeljah.

Slika 6: Tiha čitalnica CTK (Vir: Flickr, <http://flic.kr/s/aHsiTvepLe>)

Dobra lokacija knjižnice v bližini nekaterih večjih fakultet je razlog sorazmerno dobrega obiska študentov, zato 180 čitalniških mest po številu ne zadošča. V ta namen smo v letu 2011 aktivirali bivšo sejno sobo ter jo funkcionalno spremenili v računalniško učilnico in čitalnico z možnostjo uporabe za skupinski študij. S tem smo pridobilo 20 dodatnih čitalniških mest.

Struktura čitalniških mest je zadovoljiva, saj imajo uporabniki na voljo tiho čitalnico, prostore za skupinsko delo, čitalniške bokse v prostem pristopu, velike mize za študij v prostem pristopu ter računalniško učilnico. V tihi čitalnici je 24 sedežev, problem tihe čitalnice pa so bili slabi klimatski prostori. V letu 2011 smo zato namestili lastno klimatsko napravo za ta del prostorov in s tem bistveno izboljšali pogoje dela. V študijski sobi, ki naj bi bila pretežno namenjena skupinskemu študiju, delo uporabnikov poteka večinoma individualno. V naslednjem letu načrtujemo tudi poskusno uvedbo španskih sten in tudi mobilnih študijskih mest, če bo za to dovolj izkazana nega interesa. Nekatere prostore knjižnice občasno namenjamo za izvajanje različnih študijskih programov.

Uporabniki imajo na voljo 43 računalnikov za uporabo storitev interneta, elektronskih informacijskih virov ter nekaterih drugih aplikacij. Knjižnica, kot večina drugih, je širšemu krogu uporabnikov dolga leta zagotavljala eno izmed pomembnih možnosti ali pa celo edino možnost za dostop do storitev interneta. Ob dostopnosti elektronskih informacijskih virov s t. i. IP¹ avtentikacijo na računalnikih Univerze v Ljubljani in drugih inštitucij, z razmahom širokopasovnih brezžičnih omrežij ter z dostopnimi cenami prenosnih računalnikov beležimo postopen upad uporabe teh storitev. V skladu s tem imamo v načrtu morebitno postopno ukinjajne števila računalnikov, da bi s tem pridobili prostor za dodatna študijska mesta.

¹ IP (ang. internet protocol) naslovi so 32 bitna števila, zapisana v 4 × 8 bitni obliki. Naslovi so po natančno določenih postopkih dodeljeni računalnikom, vključenim v omrežje internet. Dostop do izbranih strežnikov lahko omejimo na posamezne IP naslove ali na skupine IP naslovov (IP range), kar imenujemo IP avtentikacija.

Slika 7: Čitalnica CTK v prostem pristopu
(Vir: Flickr, <http://flic.kr/s/aHsiTvepLe>)

Slika 8: Čitalniški boksi
(Vir: TA Morel)

S prenovljenim Pravilnikom o splošnih pogojih poslovanja CTK smo natančno določili način uporabe elektronskih naprav v čitalnicah ter vnos hrane in pijače v prostore knjižnice. Uporaba mobilnih telefonov in prenosnih računalnikov je dovoljena v vseh čitalnicah razen v tihi, vendar na način, da ne moti drugih uporabnikov. Pri uporabi prenosnikov je možno, da bomo v prihodnje določili poseben del v prostem pristopu, kjer bo mogoča njihova uporaba. Vnos pijač je dovoljen le v plastenkah s pametnim zamaškom. Vnos hrane v čitalnice ni dovoljen, dovoljena pa je uporaba manjših prigrizkov.

Pri uvajanju neknjižničnih storitev v okviru družabnih funkcionalnih modelov v programih CTK nas sicer nekoliko ovirajo prostorske težave, kljub temu pa iz razpoložljivih možnosti poskušamo izvleči maksimum.

Zanimiva oblika družabnih srečanj so t. i. tematski dogodki. Zelo obiskana so bila potopisna predavanja, obravnavali smo tudi številna strokovna vprašanja s področja knjižničarstva, imeli smo predstavitve knjig. Dogodki so večinoma potekali v okolju Nemške knjižnice CTK, korist je bila večstranska. Za knjižnico so zanimive tudi razstave, žal pa do sedaj nismo konsistentno organizirali tovrstne dejavnosti, saj nismo imeli ustreznega razstavnega prostora. V načrtu in operativni izvedbi pa je prenova vhodne avle, ki jo bomo namenili tudi za razstavno dejavnost. K sodelovanju želimo povabiti študente umetniških akademij, želeli pa bi tudi občasne razstave posterjev o raziskovalnih dosežkih na Univerzi v Ljubljani.

Kavarne uporabnikom ne moremo zagotoviti, niti prostorsko, kaj šele organizacijsko. Pred nekaj leti smo v ta namen namestili avtomate za tople in osvežilne napitke ter hrano. Izkušnje s tem načinom zagotavljanja osnovnih

storitev na tem področju so večinoma zelo pozitivne, saj je ponudba kakovostna in sorazmerno poceni.

Kot smo že omenili, smo se v letošnjem letu v knjižnici lotili prenove vhodne avle, ki bo služila za oddih študentov med študijem. Vzpostaviti želimo izrazito družabno okolje z različnimi funkcionalnimi možnostmi, kot so že omenjeni razstavní prostor, bralni koticék, koticék za popotnike, hiter dostop do interneta, pripomočki za sprostitev ipd. Pri odločitvah, katere funkcionalnosti bomo vključevali, bodo lahko sodelovali tudi uporabniki. Pomemben element v avli bo tudi okrasno rastlinje. V neposredni okolici CTK ni zelenih površin, ravno nasprotno, pred vhodom v knjižnico je betonska ploščad, ki uporabnikom ne ponuja nobenih možnosti za oddih in sprostitev. Z okrasnim rastlinjem v vhodni avli želimo vsaj delno ustvariti zelene površine, ki ustvarjajo prijetno okolje za sprostitev pri študiju.

Ob koncu naj omenimo tudi uporabo aplikacij v računalniških družabnih omrežjih. O tem je bilo v strokovni literaturi že veliko napisanega. Naj omenimo le, da želimo poleg informativnega značaja našim aplikacijam v okolju spleta 2.0 dodati tudi konkretne aplikativne funkcionalnosti. Tak primer so publikacije CTK na portalu SCRIBD (dostopno na <http://www.scribd.com/CTKUL>) ter vodič po knjižnici na portalu Flickr (<http://www.flickr.com>). V načrtu imamo uporabo profila CTK na družabnem omrežju Facebook (<http://on.fb.me/fbctk>), in sicer za podaljševanje izposojevalnega roka za knjige, za predloge za nakup gradiva ipd. V fazi operativne priprave je tudi nova verzija uporabniškega vmesnika informacijskega portala Digitalne knjižnice Univerze v Ljubljani na programski platformi ExLibris/Primo, ki bo vsebovala številne aplikacije iz okolja spleta 2.0.

7 ZAKLJUČEK IN RAZPRAVA

Okolje visokošolskih knjižnic se zelo dinamično spreminja na vseh področjih njihovega delovanja. V okviru splošnih trendov na globalni ravni ter na osnovi poznanih podatkov o uporabi virov in storitev visokošolskih knjižnic, lahko ugotovimo, da slovenske visokošolske knjižnice kljub omenjenim spremembam in polemikam tudi v obliki fizičnega prostora predstavljajo pomemben del infrastrukture za najširši krog uporabnikov. To dokazuje tudi omenjena pobuda študentov Univerze v Ljubljani za podaljšanje delovnega časa visokošolskih knjižnic na Univerzi v Ljubljani, ki je po našem poznavanju problematike prva organizirana pobuda študentov za izboljšavo kakovosti storitev knjižnic na Univerzi v Ljubljani.

Visokošolske knjižnice v slovenskem okolju tovrstnim spremembam in uporabniškim potrebam težko sledijo. Razlogi za to so različni. Finančni razlogi kljub težkim časom na področju javnih financ ne morejo opravičiti morebiten slab odziv knjižnic na tem področju. Prej obratno, ravno take krize kot je sedanja, močno redefinirajo pomen in položaj posameznih segmentov družbene dejavnosti v širšem kontekstu.

Če naredimo splošno primerjavo slovenskih visokošolskih knjižnic s knjižnicami na izbranih nemških ali norveških univerzah, lahko ugotovimo, da imajo uporabniki tako v Nemčiji in na Norveškem kot tudi v Sloveniji dostop do bolj ali manj podobnega nabora elektronskih informacijskih virov. Na tem področju se torej z uspešnimi konzorcijskimi nabavami mednarodne znanstvene literature lahko Slovenija kosa z najbolj razvitimi državami. Ko pa primerjamo infrastrukturo v smislu fizičnega prostora, pa močno zaostajamo.

Preglednica 1: Število študijskih mest in študentov na slovenskih univerzah ter samostojnih visokošolskih zavodih (Vira: Knjižnice v številkah, 2010 in BIX – Der Bibliotheksindex, 2010)

Knjižnice	Število študentov	Neto uporabna površina – (m ²)	Čitalniški sedeži	Neto uporabna površina – (m ²) na študenta	Čitalniški sedeži na študenta	Povprečna letna odprtost
Knjižnice UL skupaj z NUK in CTK	60284	32638	2309	0,54	0,04	2817
Knjižnice UM	23363	11834	759	0,51	0,03	1801
Knjižnice UP	6490	956	162	0,15	0,02	2033
Knjižnice UNG	725	212	35	0,29	0,05	2404
Knjižnice SVZ	7266	829	141	0,11	0,02	1482
Nemške visokošolske knjižnica – povprečje (BIX)	30530	10735	1042	0,35	0,03	4848

Iz Preglednice 1 lahko razberemo, da se po številu čitalniških sedežev slovenske visokošolske knjižnice ne razlikujejo bistveno od nemških, da nekatere naše univerze v neto uporabniški površini celo prednjačijo, da pa je bistvena razlika v izkoristku prostora. To se vidi pri podatkih o odpiralnem času, nemške visokošolske knjižnice so namreč odprte bistveno dlje. Nujna je torej boljša organizacija knjižničarstva na slovenskih univerzah.

Žaucer (2007) ugotavlja, da bodo knjižnice v prihodnosti verjetno imele vlogo družabnega prostora in da bo to ena izmed osrednjih funkcij knjižnic v novih okoliščinah. Zato bo treba zelo premišljeno načrtovati novogradnje knjižnic. Za razliko od marsikatere današnje knjižnice, v katerih se uporabniki počutijo podrejeno (Zabukovec, 2007), se bodo morali v bodočih knjižnicah uporabniki počutiti zelo sproščeno (Žaucer, 2007). S to trditvijo se seveda v celoti strinjamo. Vendar se moramo zavedati dejstva, da potrebnih navedenih sprememb v organizacijo dela ne bodo vpeljali niti financerji niti uporabniki, ampak je to odgovornost knjižničarjev. Bojim se, da se tega mnogi v tej dejavnosti ne zavedamo dovolj.

8 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Ambrožič, M. in Vovk, D. (2011). *Uporaba čitalniških prostorov in čitalniških storitev NUK in CTK (rezultati ankete)*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
2. Antell, K. in Engel, D. (2006). The essence of academic library as place. *College & research libraries*, 67 (6), 536–554.
3. Beagle, D. (1999). Conceptualizing an information commons. *Journal of academic librarianship*, 25 (2), 82–89.
4. Bennett, S. (2005). Righting the balance. V *Library as place: rethinking roles, rethinking space* (str. 10–24). Washington DC: Council on Library and Information Resources. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>
5. *BIX – Der Bibliotheksindex*. (2010). Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.bix-bibliotheksindex.de/>
6. Brewer, J. M., Hook, J. S., Simmons-Welburn, J. in Williams, K. (2004). Libraries dealing with the future now. *ARL bimonthly report*, (234). Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.arl.org/bm~doc/investing.pdf>
7. Bryant, J., Matthews, G. in Walton, G. (2009). Academic libraries: academic libraries and social learning spaces: a case study of Loughborough University Library, UK. *Journal of librarianship and information science*, 41 (1), 7–17.
8. Carlson, S. (2001). The deserted library: as students work online, reading rooms empty leading some campuses to add Starbucks. *Chronicle of higher education*, 48 (12), 35–38.
9. Demas, S. (2005). From the ashes of Alexandria: what's happening in the college library?. V *Rethinking roles, rethinking space* (str. 25–40). Washington DC: Council on Library and Information Resources. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>
10. Eigenbrodt, O. (2008). Societal places: the constitution of library space through activity. V *74th IFLA General Conference and Council »Libraries without borders: navigating towards global understanding«*. Québec: IFLA 2008 National Committee Québec. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Eigenbrodt-trans-en.pdf>

11. Freeman, G. (2005). The library as place: changes in learning patterns, collections, technology, and use. V *Library as place: rethinking roles, rethinking space* (str. 2–9). Washington DC: Council on Library and Information Resources. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>
12. Gayton, J. T. (2008). Academic libraries: »social« or »communal«? The nature and future of academic libraries. *Journal of academic librarianship*, 34 (1), 60–66.
13. Jamieson, H. (2006). Academic libraries: food for thought: learning services approach to food and drink polices in the learning resource centre. *Sconul Focus*, (39), 13–14.
14. *Letna poročila Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani*. (2001–2010). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: <http://www/osnovni-podatki/Dokumenti/Letna-porocila/>
15. Mosio, M. (2010). *Viikki info centre – the heart of the Viikki campus*. Helsinki: University of Helsinki. Pridobljeno 17. 7. 2011 s spletne strani: http://147.88.230.242/liber-lag/PP_LAG_10/Thursday/Liber_viikki_final-100415_bearb_un.pdf
16. Seaman, S. (2006). The library as a learning environment: space planning in an academic library. *Colorado libraries*, 32 (1), 5–7.
17. Shill, B. H. in Tonner, S. (2003). Creating a better place: physical improvements in academic libraries, 1995–2002. *College & research libraries*, 64 (6), 431–465.
18. Shuler, J. A. (2004). Ask not for whom the bells toll. *Journal of academic librarianship*, 30 (1), 77–79.
19. *Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice. Poročilo za leto 2009*. (2010). Ljubljana: NUK.
20. Weise, F. (2004). Being there: the library as a place. *Journal of the Medical Library Association*, 92 (1), 6–13.
21. Zabukovec, V. (2007). Vloga psihologije v bibliotekarstvu in informacijski znanosti. V *Jubilejni zbornik: ob 20 letnici Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo ter 80 letnici dr. Branka Berčiča* (str. 117–136). Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
22. Žaucer, M. (2007). Nujnost racionalizacije postopkov in dela v knjižnicah. *Knjižnica*, 51 (3–4), 195–210.